

**ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Інститут туризму
Кафедра туризмознавства і краєзнавства**

**Організація проведення
виробничої практики
студентів IV курсу
напряму підготовки 6.140103 «Туризм»
навчально-методичний посібник**

Івано-Франківськ – 2014

УДК 378.14:379.85:378.4
ББК 74.61
Ч-75

Остап'юк Н.І.

Організація проведення виробничої практики студентів IV курсу напряму підготовки 6.140103 – «Туризм». Навчально-методичний посібник / автор-упорядник

Н.І. Остап'юк . – Івано-Франківськ: НАІР, 2014 –

УДК 378.14:379.85:378.4
ББК 74.61
Ч-75

Рецензенти:

Калуцький І.Ф. – доктор с-г наук, професор кафедри туризмознавства і краєзнавства Інституту туризму Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника;

Гуменюк Г.М. – доцент кафедри туризмознавства і краєзнавства Інституту туризму Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, кандидат педагогічних наук.

Затверджено Вченою радою Інституту туризму ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника»
Протокол № від 04 листопада 2014 р.

Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника.
2014

© Остап'юк Н.І.,2014

ВСТУП

Виробнича практика відноситься до однієї з найважливіших форм професійної підготовки майбутніх фахівців у період навчання у вузі. Вона дає змогу студентам реалізувати на практиці ті теоретичні знання, які вони одержали за період навчання.

Студенти на практиці повинні усвідомити, що сфера їх майбутньої діяльності стає все більш значущою в економічному розвитку незалежної України, поступово перетворюється на високорентабельний сектор економіки та важливий засіб культурного розвитку громадян. Важливою передумовою опанування фаху є необхідність набуття комплексу фундаментальних і професійних знань, усвідомлення специфіки функціонування підприємств туристичного бізнесу на ринку споживчих товарів і послуг, встановлення активної творчої та громадської позиції.

Виробнича практика студентів освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр» проводиться з метою опанування операційних систем і процесів у сфері туризму. Об'єктами практики виступають туристичні фірми, державні органи управління туристичною сферою, природні парки, гірсько-лижний курорт Буковель та інші об'єкти, які пов'язані з організацією та наданням туристичних послуг, організацією відпочинку і розваг, готелі м. Івано-Франківська. Виробнича практика студентів у VIII семестрі – визначається структурним взаємозв'язком із навчальними предметами професійно-орієнтованої підготовки «Організація анімаційних послуг у туризмі», «Організація екскурсійних послуг», «Економіка і ціноутворення в галузі туризму», «Бухгалтерський облік туристичної діяльності».

Термін проходження практики відповідно до графіку навчального процесу складає 216 годин.

Практика проходить в три етапи:

- *перший етап (підготовчий)* здійснюється/ проводиться у формі настановчої конференції на базі Інституту туризму у перший день практики (2 години) та самостійної роботи практикантів.
- це
- *другий етап (практичний)* – проектування туру та його калькуляція, а також підготовка документації, яка необхідна для екскурсійної теми;
- *проміжний (апробація)* це проведення екскурсії по заданому маршруту та її затвердження;
- *третій (завершальний)* – підведення підсумків виробничої практики. Проводиться на базі навчального закладу в останній день практики тривалістю в 2 години.

1.1. МЕТА, ЗАВДАННЯ ТА ФУНКЦІЇ ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ

В туристичному бізнесі зустрічається велика кількість моментів та дрібниць, які неможливо вивчити теоретично, їх можливо зрозуміти та їм навчитися тільки в процесі практичної діяльності. І основне – це вміння безпосередньо спілкуватися з туристом, вміння його зрозуміти, вловити його бажання, мотиви, що його спонукають до подорожі, а отже і до купівлі туру. Тому виробнича практика є невід’ємною складовою опанування майбутнього фаху.

Метою виробничої практики є набуття інструментальних, міжособистісних, системних і фахових компетенцій задля розв’язання практичних завдань з організації туристичних, рекреаційних, транспортних послуг і послуг харчування.

Досягнення мети передбачає вирішення наступних **завдань**:

- провести збір, обробку, аналіз і систематизацію інформації з питань розробки турпродукту, використовуючи методи наукових досліджень та сучасні технічні засоби інформаційних технологій;
- проектувати тур та розраховувати його калькуляцію, використовуючи існуючі технології формування турпродукту.
- реалізовувати турпродукт та забезпечити обслуговування туристів;
- проводити інформаційно-консультативну роботу з туристами;
- організувати процес обслуговування клієнтів у процесі реалізації туристичного продукту;
- організувати процес обслуговування клієнтів у процесі споживання туристичного продукту;

У результаті виконання програми практики студенти повинні **знати**:

- технологію розробки туристичного продукту у вигляді сформованого пакету послуг: пекідж-туру, інклюзив туру;
- підходи до формування програми перебування туристів;
- технологію забезпечення туристів програмами обслуговування: згідно мети подорожі, набору послуг, класу обслуговування, тривалості, кількості туристів в групі;
- етапи проектування програм подорожей на різні напрями діяльності туроператора;
- типи договорів між туроператорами та постачальниками туристичних послуг;
- специфіку реалізації різних програм туристичних подорожей (за змістом, місцем проведення, типом клієнтури);
- технологію обов’язкового страхування туристів на підставі нормативно-правової бази;
- технологію прийому та аналізу скарг клієнтів, їх реєстрації та відповіді;
- технологію бронювання, підтвердження та оформлення транспортних послуг;
- правила обліку та збереження документації, листів бронювання, ofert та інвойсів.

Вміти:

- проектувати туристичну послугу відповідно до вимог діючих стандартів;
- забезпечувати процес обслуговування туристів на окремих етапах надання послуги, використовуючи існуючі технології;
- складати інформаційні листи про місцевість, яку відвідає турист;
- формувати пакет супроводжуючих документів для подорожі;
- визначати попит споживачів туристичних послуг та формувати інклюзивну програму перебування;
- організовувати інформаційне забезпечення туристів при здійсненні групових та індивідуальних турів;
- проводити розрахунки з туристами за замовлене туристичне обслуговування, оформляти інвойси та контролювати проплату;
- виявляти та реєструвати претензії, скарги споживачів туристичних послуг;
- розрізняти типи договорів між туроператорами та постачальниками туристичних послуг;
- надавати усну інформацію про туристичні можливості і послуги та інформаційно-довідкову документацію туристам (каталоги, буклети, рекламно-довідкові матеріали);
- впроваджувати раціональні прийоми бронювання послуг за допомогою інформаційних технологій;
- враховувати спеціальні вимоги клієнтів (дієту, медичні показання) при формуванні та виконанні програм туристичних подорожей.

Набути навичок:

- організації процесу обслуговування клієнтів у процесі реалізації туристичного продукту;
- організації процесу обслуговування клієнтів у процесі споживання туристичного продукту;
- роботи з колективом, технічними, інформаційними системами, технологічною документацією;
- роботи зі скаргами клієнтів туристичного підприємства;
- розробки туристичного продукту у вигляді сформованого пакету послуг: пекідж-туру, інклюзив туру;
- формування програми перебування туристів;
- надання вичерпної інформації туристам;
- надання послуг з бронювання туристичних продуктів.

1.2. СТРУКТУРА ВИРОБНИЧОЇ ПРАКТИКИ

Курс	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної практики
Рік підготовки: 4 Семестр: 1 Кількість тижнів: 3 Загальна кількість годин: 216	Галузь знань 1401 “Сфера обслуговування” Напрямок підготовки 6.140103 “Туризм”, бакалавр	Настановча конференція: 2 год. Самостійна робота: 96 год. Підсумкова конференція (захист звітів) : 2 год.

1.3. ПЕРЕЛІК ВИДІВ ВИРОБНИЧОЇ ТА ПРАКТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

Участь студентів у роботі настановчої конференції, ознайомлення з переліком завдань та звітною документацією практики.

1. Розробка екскурсії :

➤ *Визначення мети і завдань екскурсії.*

Визначення мети – це те, заради чого екскурсантам показують пам'ятки історії і культури та інші об'єкти. Метою екскурсії може бути виховання патріотизму, естетичне виховання, виховання любові до рідного краю, поваги та збереження надбань народних звичаїв і традицій українського народу. Завдання екскурсії – досягнення мети шляхом розкриття її теми.

➤ *Формулювання теми.*

Кожна екскурсія повинна мати свою чітко визначену тему, вибір якої є важливим моментом у створенні нового екскурсійного продукту. Тема екскурсії являється стержнем, який об'єднує всі об'єкти і підтеми екскурсії в єдине ціле, тому тему екскурсії відображають у її назві, але їх не можна ототожнювати. Вона повинна бути точною та виразною, яскравою, помітною і привертати увагу.

➤ *Відбір літератури, яка розкриває тему.*

Творча група студентів, яка займається підбором літератури вивчає історичні документи, добирає спеціальну наукову, мемуарну, довідкову та краєзнавчу літературу. Результатом цього пошуку є списки книг, брошур, статей з періодичних видань, укладені відповідно до вимог наукової бібліографії.

➤ *Підбір вивчення екскурсійних об'єктів.*

Студентам слід пам'ятати, що для розкриття теми нової екскурсії важливе значення має правильний відбір об'єктів. Для міської тематичної екскурсії тривалістю 3-4 години оптимальним є 10-15 об'єктів, а для оглядової багатопланової екскурсії їх кількість не повинна перевищувати 20-30. У якості об'єктів можуть бути:

- пам'ятні місця пов'язані з історичними подіям;
- пам'ятки архітектури і містобудування;
- природні об'єкти;
- експозиції державних і народних музеїв, виставок, картинних галерей;
- археологічні пам'ятки;
- пам'ятки мистецтва.

➤ Одночасно при відборі об'єктів на кожен з них складається картка (паспорт), яка обов'язково містить його зображення (фото) і дані:

- найменування пам'ятки (первісне і сучасне), а також назву, під якою пам'ятка відома серед населення;
- історичну подію, з якою пов'язана пам'ятка, її дату;
- місцезнаходження об'єкта, його поштова адреса;
- опис пам'ятки (під'їзд до неї, її автор, дата спорудження, матеріал, з якого виготовлена, текст меморіального напису);
- джерела відомостей (література, де є опис пам'ятки та подій, пов'язаних з нею, архівні дані, усні перекази, основні опубліковані роботи та місця знаходження неопублікованих робіт);
- збереження пам'ятки (стан та територія, на якій знаходиться; дата останнього ремонту, реставрації);
- охорона пам'ятки (на кого покладена);
- в яких екскурсіях пам'ятка використовується;
- дата складання карточки та прізвище складача.

Наявність таких карток на всі екскурсійні об'єкти допоможе в розробці нових екскурсійних тем дозволить урізноманітнити використання пам'яток у різних екскурсіях.

Складання маршруту екскурсії. Маршрут екскурсії – це найзручніший шлях переміщення екскурсантів від одного об'єкту до іншого, який підпорядковується вимогам логічної послідовності відвідування об'єктів екскурсійного показу і атрактивності загального сприйняття. При визначенні напрямку руху групи по маршруті враховують такі вимоги:

- показ об'єктів на маршруті повинен мати логічну послідовність, без повторювань одних і тих самих ділянок;
- наявність доступності об'єкту (майданчики для його огляду);
- переїзд або перехід між об'єктами не повинен займати більше 10-15 хвилин, щоб не було довгих пауз в показі і розповіді;
- наявність облаштованих зупинок, в тому числі санітарних і місць паркування транспортних засобів;
- слід передбачити декілька варіантів руху групи до початку проведення екскурсії.

- Після складання маршруту екскурсії учасники творчої групи студентів здійснюють обхід або об'їзд наміченого маршруту, під час якого вирішуються наступні завдання:
  - ознайомлення з планом маршруту на місцевості;
  - визначення місця зупинок і стоянок автотранспорту;
  - уточнення місць розташування об'єктів;
  - проведення хронометражу часу на показ екскурсійних об'єктів.
- *Підготовка контрольного тексту екскурсії.* Після визначення маршруту члени творчої групи розпочинають складання контрольного тексту, що служить основою для всіх екскурсій, які проводяться за названою темою. Контрольний текст – це ретельно підібраний та вивірений за науковими джерелами розгорнутий, повний і детальний матеріал. Інформація в ньому подається з посиланням на джерела. Він будується в хронологічній послідовності або у вигляді матеріалу, викладеного за підтемами.
- *Складання індивідуального тексту екскурсії,* що являє собою відображення структури екскурсії, побудований у відповідності з її маршрутом. Матеріал у ньому подається в тій послідовності, в якій показують об'єкти. І. т. е. має чіткій поділ на частини, кожна з яких присвячена одній із підтем. Всі частини І. т. е. будуються за такою схемою: характеристика об'єкта та загальний матеріал, присвячений певному періоду історії загалом по місту, району чи області; локальний матеріал (про конкретну подію); узагальнення та висновки; логічний перехід до наступної підтеми.
- *Комплектування «портфеля екскурсорода».* «Портфель екскурсорода» комплекс інформаційних матеріалів (фотографій, копій документів, географічних карт, схем, репродукцій з картин тощо), які використовуються екскурсородом у ході екскурсії.
- *Складання технологічної карти.* Технологічна карта представляє собою документ, який визначає логічну послідовність перегляду екскурсійних об'єктів на маршруті. У ній міститься інформація про те, як провести екскурсію; настанови щодо ефективності використання методичних прийомів; техніку показу об'єктів; час їх огляду і переміщення між ними; місця зупинок екскурсійної групи.
- *Прийом (здача) екскурсії*
- *Затвердження екскурсії*

2. *Калькуляція туру*

Структура турів варіюється залежно від країни/ дестинації, складу туристів, їх купівельної спроможності, характеру, асортименту і якості послуг. Калькуляція складається планова (попередня) та фактична (звітна). (Додаток)

3. *Позиціонування тур продукту.*

Позиціонування чи так звана орієнтація на споживача передбачає вивчення позиції продуктів підприємства відносно конкурентних аналогів. Охоплює інформаційне позиціонування і позиціонування шляхом створення іміджу, а

також демонстрацію переваг послуг підприємства над послугами конкурентів. Іншими словами робимо презентацію своїх екскурсій і доносимо їх до споживача. (Додаток)

1.4. САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Самостійна робота студентів є важливим елементом як успішного закріплення вивченого матеріалу, так і формування вмінь та навичок роботи з літературою, Інтернет-ресурсами, довідковою інформацією у вільний від обов'язкової практичної діяльності час.

Основними видами самостійної роботи запропонованої студентам є: опрацювання інформації з літератури, рекомендованої для вивчення; систематизація та аналіз отриманої інформації; ведення щоденника навчальної практики; складання індивідуального плану роботи студента під час навчальної практики; підготовка звіту про проходження практики; виконання завдань передбачених програмою практики.

1.5. ІНДИВІДУАЛЬНО-КОНСУЛЬТАТИВНА РОБОТА

Перед прибуттям на практику студент отримує від керівника практики:

- ✓ програму практики та перелік питань і документів(Додаток Б), з якими студент повинен ознайомитись під час проходження практики;
- ✓ індивідуальні творчі завдання (Додаток Б) у відповідності з організацією та проведення екскурсії, консультації щодо програми практики і тих питань, з якими студент повинен ознайомитись;

Під час проведення практики керівник проводить інструктаж, здійснює підготовку та проводить екскурсію, контролює документальне оформлення спроектованої туристської послуги, несе відповідальність за безпеку під час екскурсії.

Керівник практики систематично контролює роботу студентів і вирішує всі питання, пов'язані з виконанням програми практики, у складі комісії приймає залік з практики.

1.6. ЗВІТНА ДОКУМЕНТАЦІЯ.

Звітна документація студента про проходження виробничої практики складається з:

- ✚ направлення на практику;
- ✚ угоди на проведення практики студентів вищих навчальних закладів;
- ✚ повідомлення;
- ✚ індивідуального плану роботи студента;
- ✚ щоденника проходження виробничої практики;
- ✚ звіту про виробничу практику;

відгуку про розроблену екскурсію з об'єкта практики (Додаток)

ВИМОГИ ДО ЗВІТУ

По закінченні практики студенти оформляють звіт, зміст якого складається із наступних питань(розділів):

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. Контрольний текст екскурсії

РОЗДІЛ 2. Індивідуальний текст екскурсовода

РОЗДІЛ 3. Паспорт траси маршруту.

РОЗДІЛ 4. «Портфель екскурсовода»

РОЗДІЛ 5. Калькуляція туру

РОЗДІЛ 6. Позичування тур. продукту.

ВИСНОВКИ

ДОДАТКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Звіт про практику є основним документом для зарахування практики. Він повинен містити конкретний опис роботи, особисто виконаної студентом. Форма представлення звіту не є довільною, а чітко окресленою відповідно до вимог та плану, поданих у даному пункті розділу. В звіті мають бути відображені результати виконання всіх індивідуальних завдань, отриманих під час проходження практики.

Звіт про проходження практики подається в обсязі не менше 50 сторінок машинного тексту. Набір тексту звіту здійснюється у форматі Microsoft Word шрифтом № 14 (Times New Roman) на папері формату А-4; поля: верхнє, нижнє та праве – 2см, ліве – 3 см.; інтервал – 1,5 см.; абзац – 1,25 см. Номерація сторінок починається з третьої сторінки (вступ) у правому верхньому куті. Кожний розділ з нової сторінки.

Дотримання вимог до технічного оформлення звіту є надзвичайно важливим і враховується при зарахуванні навчальної практики та її оцінюванні.

ВИМОГИ ДО ЗВІТУ

По закінченні практики студенти оформляють звіт, зміст якого складається із наступних питань(розділів):

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. Контрольний текст екскурсії

РОЗДІЛ 2. Індивідуальний текст екскурсовода

РОЗДІЛ 3. Паспорт траси маршруту.

РОЗДІЛ 4. «Портфель екскурсовода»

РОЗДІЛ 5. Калькуляція туру

ВИСНОВКИ

ДОДАТКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

У вступі визначаються предмет та об'єкти практики, основна мета та завдання, обґрунтовується вибір тематики екскурсії, ідентифікуються профіль цільових сегментів ринку та спосіб просування послуги (продукту).

Основна частина. Робота над новою екскурсією розпочинається з визначенням її мети, яка має виключно важливе значення – це те, заради чого екскурсантам показують пам'ятки історії і культури та інші об'єкти. Метою екскурсії може бути виховання патріотизму, естетичне виховання, виховання любові до рідного краю, поваги та збереження надбань народних звичаїв і традицій українського народу.

Завдання екскурсії – досягнення мети шляхом розкриття її теми.

Кожна екскурсія повинна мати свою чітко визначену тему, вибір якої є важливим моментом у створенні нового екскурсійного продукту. Тема екскурсії являється стержнем, який об'єднує всі об'єкти і підтеми екскурсії в єдине ціле, тому тему екскурсії відображають у її назві, але їх не можна ототожнювати. Вона повинна бути точною та виразною, яскравою, помітною і привертати увагу.

Наступним етапом в ході розробки нової екскурсії – відбір літератури, яка розкриває тему. Творча група студентів, яка займається підбором літератури вивчає історичні документи, добирає спеціальну наукову, мемуарну, довідкову та краєзнавчу літературу. Результатом цього пошуку є списки книг, брошур, статей з періодичних видань, укладені відповідно до вимог наукової бібліографії.

Студентам слід пам'ятати, що для розкриття теми нової екскурсії важливе значення має правильний відбір об'єктів. Для міської тематичної екскурсії тривалістю 3-4 години оптимальним є 10-15 об'єктів, а для оглядової багатопланової екскурсії їх кількість не повинна перевищувати 20-30.

У якості об'єктів можуть бути:

- пам'ятні місця пов'язані з історичними подіям;
- пам'ятки архітектури і містобудування;
- природні об'єкти;
- експозиції державних і народних музеїв, виставок, картинних галерей;
- археологічні пам'ятки;
- пам'ятки мистецтва.

Одночасно при відборі об'єктів на кожен з них складається картка (паспорт), яка обов'язково містить його зображення (фото) і дані:

- найменування пам'ятки (первісне і сучасне), а також назву, під якою пам'ятка відома серед населення;
- історичну подію, з якою пов'язана пам'ятка, її дату;
- місцезнаходження об'єкта, його поштова адреса;
- опис пам'ятки (під'їзд до неї, її автор, дата спорудження, матеріал, з якого виготовлена, текст меморіального напису);

- джерела відомостей (література, де є опис пам'ятки та подій, пов'язаних з нею, архівні дані, усні перекази, основні опубліковані роботи та місця знаходження неопублікованих робіт);
- збереження пам'ятки (стан та територія, на якій знаходиться; дата останнього ремонту, реставрації);
- охорона пам'ятки (на кого покладена);
- в яких екскурсіях пам'ятка використовується;
- дата складання карточки та прізвище складача.

Наявність таких карток на всі екскурсійні об'єкти допоможе в розробці нових екскурсійних тем дозволить урізноманітнити використання пам'яток у різних екскурсіях.

Після завершення добору екскурсійних об'єктів група приступає до складання маршруту екскурсії.

Маршрут екскурсії – це найзручніший шлях переміщення екскурсантів від одного об'єкту до іншого, який підпорядковується вимогам логічної послідовності відвідування об'єктів екскурсійного показу і атрактивності загального сприйняття.

При визначенні напрямку руху групи по маршруті враховують такі вимоги:

- показ об'єктів на маршруті повинен мати логічну послідовність, без повторювань одних і тих самих ділянок;
- наявність доступності об'єкту (майданчики для його огляду);
- переїзд або перехід між об'єктами не повинен займати більше 10-15 хвилин, щоб не було довгих пауз в показі і розповіді;
- наявність облаштованих зупинок, в тому числі санітарних і місць паркування транспортних засобів;
- слід передбачити декілька варіантів руху групи до початку проведення екскурсії.
- Після складання маршруту екскурсії учасники творчої групи студентів здійснюють обхід або об'їзд наміченого маршруту, під час якого вирішуються наступні завдання:
  - ознайомлення з планом маршруту на місцевості;
  - визначення місця зупинок і стоянок автотранспорту;
  - уточнення місць розташування об'єктів;
  - проведення хронометражу часу на показ екскурсійних об'єктів.

Після визначення маршруту члени творчої групи розпочинають складання контрольного тексту, що служить основою для всіх екскурсій, які проводяться за названою темою.

Контрольний текст – це ретельно підібраний та вивірений за науковими джерелами розгорнутий, повний і детальний матеріал. Інформація в ньому подається з посиланням на джерела. Він будується в хронологічній послідовності або у вигляді матеріалу, викладеного за підтемами. На основі матеріалів контрольного тексту розробляються індивідуальні тексти екскурсії. Ці тексти зберігають спільну основу – зміст матеріалу, його

трактування, але будуються відповідно до руху по маршруту, структури викладання, характеру екскурсійної групи.

Наступним етапом створення екскурсії над яким працює творча група є комплектування «портфеля екскурсовода».

«Портфель екскурсовода» комплекс інформаційних матеріалів (фотографій, копій документів, географічних карт, схем, репродукцій з картин тощо), які використовуються екскурсоводом у ході екскурсії.

Підготовку нової екскурсії завершує складання технологічної карти.

Технологічна карта представляє собою документ, який визначає логічну послідовність перегляду екскурсійних об'єктів на маршруті. У ній міститься інформація про те, як провести екскурсію; настанови щодо ефективності використання методичних прийомів; техніку показу об'єктів; час їх огляду і переміщення між ними; місця зупинок екскурсійної групи

Зразок технологічної карти екскурсії

Таблиця 1.

Етапи переміщення за маршрутом	Місця зупинок	Об'єкти показу	Тривалість показу	Основний зміст інформації	Вказівки щодо організації	Методичні вказівки
1	2	3	4	5	6	7
бульвар Т. Шевченка	Зупинка біля собору	Володимирський собор	3хв.	Історія будівництва храму в ім'я хрестителя Русі князя Володимира. Поєднання різних видів мистецтв: архітектури, монументального, настінного та станкового живопису, творів декоративно-ужиткового мистецтва в образі собору	Собор добре видно у праві вікна автобуса. Швидкість руху автобуса до 40 км/год.	Відзначити рідкість подібних споруд за художнім стилем. Цей храм єдиний в Україні, де можна побачити події, описані в Біблії. Застосувати прийоми архітектурного аналізу, цитування. Навести слова І.Глазунова (контрольний текст – С.82).

При позитивній оцінці матеріалів екскурсії на кафедрі призначається дата задачі екскурсії. Здають екскурсію всі члени творчої групи. Приймають – директор інституту, завідувач та викладачі кафедри. Процес прийому має форму дискусії ділового характеру, відкритого обміну думками, виявлення та обговорення недоліків. У випадку, коли документацію нової екскурсії не прийнято, встановлюється термін для її доопрацювання. У цьому випадку, творча група студентів здає екскурсію повторно.

Висновки – це результат проведеної роботи над реалізацією завдань навчальної практики. Тут конкретизуються набуті знання, вміння та навички.

Додатки. Тут подаються фотографії, буклети.

Бібліографія подається в кінці звіту після слів **Список використаних джерел** у алфавітному порядку й оформляється відповідно до загальноприйнятих бібліографічних вимог (Додаток Г).

1. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Арсененко І. А. Сучасні основи організації туристсько-екскурсійної діяльності. / І. А. Арсененко // Науковий часопис. – К., 2007.
2. Методичні рекомендації з питань провадження екскурсійної діяльності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://frtt.if.gov.ua/Ukr/rek_inform_vud/med_rek/doc.pdf
3. Філоненко І. М. Екскурсознавство і музеєзнавство : [тексти для лекцій для студ. вищ. навч. закл.] / І. М. Філоненко; Ніжин. держ. ун-т ім. М. Гоголя. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2010. – 127 с.

Допоміжна

3. Бudyкo Є. «Буковель» де перезимувати літо? / Є. Бudyкo // Міжнародний туризм. – 2008. – № 3. – С.150–152.
4. «Буковель» – візитна картка України // Карпати. Туризм. Відпочинок. – 2007. – № 10. – С.13
5. Горнолыжные курорты : Украина (Буковель, Драгобрат, Славское, Тысовец) // Мир туризма. – 2006. – №9. – С.54–60.
6. Дорошенко Л. Екотуристичний форум в Яремче / Л. Дорошенко // Новости турбизнеса. – 2009. – № 23-24. – С.18–19.
7. Клапчук В. З історії Яремчанської курортної зони (первіснообщинний лад – 1930-ті роки) / В. Клапчук, О. Клапчук // Хрестоматія з гуцульщинознавства [Текст] / П.Лосюк. – Косів:Снятин, 2001. – С. 242–251.
8. Козлова Е. Карпаты и «Буковель» вне конкуренции / Е. Козлова // Новости турбизнеса. – 2007. – № 18. – С.40.
9. Красій Р. П. Яремча [Текст]: путівник / Р. П. Красій. – Ужгород : Карпати, 1976. – 64 с.
10. Куршин О. Пробудження гір :[туризм Івано-Франкіщини, Яремча] / О. Куршин // Міжнародний туризм. – 2008. – № 4. – С.148–152.
11. Медведєва К. Гори на вікенд : [Гірськолижний туризм Карпат, Буковель] / К. Медведєва // Міжнародний туризм. – 2008. – № 6. – С.112–116.
12. Постанова В. Р. Про уточнення найменування міста Яремча Івано-Франківської області / Верховної Ради України Постанова // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 11. – С.505.
13. Таран Л. «Лісова фантазія» Галини Поліщук: [архітектурно-будівельна справа; котеджі Яремчі] / Л. Таран // Українська культура. – 2008. – № 2. – С.32–34.
14. Процак Р. Від Надвірної до Яремчого:[топоніміка населених пунктів Надвірнянського району та сіл Яремчанської міськради] / Р. Процак // Назви населених пунктів[Текст]. / Р.Процак. – Ів.-Франківськ, 2001. – С.73–81.

15. Птахів С. «Буковель» : сам собі оператор? / С. Птахів // Український туризм. – 2013. – № 1. – С. 66–68.
16. Собашко В. Мандрівки з Яремчого [Текст]: путівник-довідник / В. Собашко. – 2-ге вид., випр. та доп. – Ів.-Франківськ : Лілея-НВ, 2012. – 51 с.
17. Стасько Б. Яремчанська гуцулка / Б. Стасько // Танці з Прикарпаття [Текст]: навчальний посібник. – 2-ге вид. / Б.В.Стасько. – Ів.-Франківськ, 2009. – С.139–172
18. Україна. Буковель : [горнолыжные курорты] // Мир туризма. – 2008. – № 9. – С.48–50.
19. Яремча-Ворохта [Текст]: путівник. – Ужгород : Карпати, 1970. – 80 с.

Інформаційні ресурси

1. Буковель [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vk.com/bukovel>
2. Газета «Гуцульський край» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gk.if.ua/category/tourism-and-rest/>
3. Відкриття унікального петрогліфічного комплексу археологічною експедицією університету! [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vk.com/im?sel=184422061&w=wall-25758205_1656
4. Гуцульщина – перлина туризму на Прикарпатті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://prodam.ws/uk/pre-carpathians/14-guculshchyna-perlyna-turizmu-na-prykarpatii.html>
5. До княжих святинь та Манявського водоспаду [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://guide.stezhkamu.com/excursion/108/24>
6. Івано-Франківська область [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.karpaty.info/ua/uk/if/>
7. Коломия (коротка історична довідка) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.history.iv-fr.net/article.php?id=013>
8. Колекція старих листівок Валерія Ковтуна [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://artkolo.org/>
9. Крилос – початок Галичини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://stezhkamu.com/places/437_krylos_-_pochatok_halychynu
10. Літній сезон в Карпатах: куди поїхати і чим зайнятися? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://life.pravda.com.ua/person/2009/07/22/23504/>
11. Населені пункти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kosivart.com/index.cfm/fuseaction/info.main/>
12. Нотатки мандрівника [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vk.com/n_mandrivnyka
13. Прикарпаття [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D1%80%D0%BF%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F>
14. Прикарпаття Online [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vk.com/prykarpatyaonline>
15. Проводи на полонину [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.youtube.com/watch?v=PK5SGIJAefg>

16. Світлина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kosivart.com/index.cfm/fuseaction/photo.main/>
17. Скелі Довбуша та Карпатський трамвайчик [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://guide.stezhka.com/excursion/108/49_skeli-dovbusha-ta-karpatskyu-tramvaychuk
18. Туристичні можливості Прикарпаття [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.history.iv-fr.net/article.php?id=666>
19. Чим відрізняється Закопане від «Буковелю»? [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://prodam.ws/uk/pre-carpathians/news/1983-chym-vidriznjajet%60sja-zakopane-vid-%C2%ABbukovelju%C2%BB.html>

КОНТРОЛЬ ЗА ПРОХОДЖЕННЯМ ПРАКТИКИ

Контроль за роботою студентів під час практики здійснює керівник практики від кафедри, завідувач кафедри, яка забезпечує її проведення, або керівник практики від інституту.

При виставленні студенту диференційованої оцінки враховується рівень теоретичної підготовки, якість виконання завдань практики, дисциплінованість, якість оформлення документації та час її подання.

ПІДВЕДЕННЯ ПІДСУМКІВ ПРАКТИК

Підсумки навчальної практики підводяться керівниками практик і обговорюються на засіданні кафедри, яка її забезпечує.

Критерії оцінювання практик:

№	Вид контролю	Бали
1.	Виконання завдань практики (звіт)	50
2.	Оформлення звіту	20
3.	Виступ з доповіддю на захисті практики	10
4.	Презентація результатів	10
5.	Відповіді на запитання	10

Загальна сума балів дорівнює 100 б. Згідно набраної суми балів виставляється оцінка у системі згідно таблиці:

Бал	ECTS	Оцінка
-----	------	--------

90-100	A	5 відмінно
81-89	B	4 добре
71-80	C	4 добре
61-70	D	3 задовільно
51-60	E	3 задовільно
1-50	-	Незадовільно, можна перездати

У цілому якісно виконаний звіт з практики оцінюється маскимально 100 балами. **Кількість балів знімається за порушення вимог:**

1. Невідповідне оформлення (значне перевищення обсягу текстової частини роботи – більше 5 сторінок; шрифт та інтервал не відповідає встановленим нормам; відсутня або неправильна нумерація сторінок; неправильне оформлення графічного матеріалу тощо) – 5-15 балів.

2. Несвоєчасне затвердження плану, несвоєчасна реєстрація звіту з практики, несвоєчасне подання до захисту – 5 балів.

3. Вступ не відповідає стандарту – 5- 10 балів.

4. Відсутня логічна послідовність і науковий стиль викладення – 5-10 балів.

5. Виклад теоретичної частини не відповідає вимогам (відсутність глибини, всебічності, повноти викладення, визначення дискусивних питань тощо) – 5-10 балів.

6. Відсутність табличного та ілюстративного матеріалу, його аналізу та прив'язки до змісту тексту – 5- 20 балів.

7. Відсутність визначених проблем у вивченні теми, шляхів їх вирішення, відсутність власної точки зору та аргументації – 5-20 балів.

8. Невідповідність висновків вимогам (відсутність зв'язку з результатами дослідження, підсумків з розглянутих питань) – 5 балів.

9. Неправильно оформлений список літератури – 5 балів.

Кількість балів за виконання звіту з практики визначається науковим керівником у процесі перевірки. При захисті звіту з практики студентом кількість балів може бути змінено.

Враховуючи набрану кількість балів, у цілому звіт з практики оцінюється наступним чином:

«Відмінно» А - 90 – 100 балів;

« Дуже добре» В - 85 – 89 балів;

«Добре» С – 75 – 84 балів;

«Задовільно» D – 70- 74 бали.
«Достатньо» E - 60 – 69 балів;
«Незадовільно – з можливістю повторного складання» FX - 35 – 59 балів;

«Незадовільно - з обов'язковим повторним курсом» F - 1 – 34 балів;
За шкалою ECTS «відмінно» відповідає оцінці «А», «добре» – оцінкам «В» та «С», «задовільно» - «Д» та «Е».

При незадовільній оцінці (до 59 балів) звіт з практики переробляється та подається на повторне оцінювання.

Підсумкова оцінка виставляється комісією колегіально за наступними критеріями:

Оцінка **«відмінно»** - студент при написанні звіту виконав основні завдання практики та індивідуальне завдання, зробив висновки з урахування причинно-наслідкових зв'язків перебігу явищ (процесів), при цьому при захисті показав вміння аналізувати, порівнювати, узагальнювати, абстрагувати і конкретизувати, класифікувати і систематизувати матеріали та запропонував ряд заходів щодо вдосконалення діяльності підприємства, до розробки яких підійшов творчо.

Оцінка **«добре»** - студент при написанні звіту виконав основні завдання практики та індивідуальне завдання, зробив висновки з урахуванням причинно-наслідкових зв'язків і механізмів (алгоритмів) перебігу явищ (процесів), при цьому при захисті достатньо проявив отримані вміння та навички щодо роботи з документацією та інформацією щодо результатів роботи підприємства.

Оцінка **«задовільно»** – студент при написанні звіту виконав основні завдання практики та індивідуальне завдання, але зроблені висновки без урахування причинно-наслідкових зв'язків і механізмів (алгоритмів) перебігу явищ (процесів), при цьому при захисті не достатньо проявив отримані вміння та навички щодо роботи з документацією та інформацією щодо результатів роботи підприємства.

ОБОВ'ЯЗКИ СТУДЕНТІВ ПІД ЧАС ПРОХОДЖЕННЯ ПРАКТИКИ

Під час проходження практики **студенти зобов'язані:**

- взяти участь в організаційних заходах перед початком практики, одержати необхідну документацію з проходження практики, індивідуальне завдання, консультації щодо оформлення всіх необхідних документів;
- своєчасно прибути на базу практики;
- погодити з керівником практики від підприємства графік виконання програми та суворо його дотримуватися; погодити з керівництвом підприємства (організації) місце практики, посади, які буде займати студент, під час її проходження;
- дотримуватись правил внутрішнього трудового розпорядку, вимог трудового законодавства, передбачених для працівників бази практики;
- вивчити і суворо дотримуватись правил охорони праці, техніки безпеки і виробничої санітарії;
- регулярно спілкуватись з керівником практики від кафедри, виконувати його розпорядження та рекомендації;
- в повному обсязі виконати всі завдання, передбачені програмою практики і завдання керівника практики від кафедри;
- вести щоденник встановленої форми, в якому записувати виконану роботу;
- не пізніше як за день до закінчення строку практики, одержати відгук - оцінку керівника практики від підприємства (організації);
- написати, оформити та захистити звіт з практики.

Тривалість робочого часу студентів під час проходження практики регламентується Кодексом законів про працю України і складає від 16 до 18 років – 36 годин на тиждень (ст. 51 із змінами, внесеними Законами № 871-12 від 20.03.91, № 3610-12 від 17.11.93, № 263/95 ВР від 05.07.95), від 18 років і старше – не більше 40 годин на тиждень (ст. 50 в редакції Закону № 871-12 від 20.03.91, із змінами, внесеними Законом № 3610-12 від 17.11.93).

Перед початком практики студент має отримати:

- у деканаті – направлення на практику;
- на кафедрі – програму практики, індивідуальне завдання, щоденник з практики.

Перед відбуттям на практику студент має пройти на кафедрі інструктаж з техніки безпеки і охорони праці.

Після закінчення практики студент повинен подати на кафедру:

- щоденник з практики;
- звіт про проходження практики (оформлений відповідно до стандарту “ЗНУ”);

Студенти-практиканти повинні:

- систематично вести записи у щоденнику практики, фіксувати обсяг та зміст виконаної за день роботи;
- підготувати та надати на кафедру за якою він закріплений таку звітність:
  1. Звіт про проходження практики.
  2. Індивідуальне завдання.

3. Щоденник з практики, підписаний керівником практики від підприємства та завірений печаткою підприємства.

Студент, який не виконав програму з практики, отримав негативний відгук про роботу або незадовільну оцінку при захисті звіту, направляється повторно на практику під час студентських канікул або відраховується із університету.

На студентів-практикантів, які порушують правила внутрішнього розпорядку та виробничої дисципліни, керівниками баз практики можуть накладатися стягнення, про що повідомляється директору Інституту туризму. Директор вирішує питання подальшого проходження практики та перебування студента в інституті.

Додаток Б

Студентам для підготовки нової екскурсії пропонуються наступні теми:

1. Середньовічний Львів.
2. Перлинами галицької провінції Львівщини (Жовква, Крехів).
3. Шляхами лицарів і подвижників України (Старе Село, Бібрка, Свірж, перемишляни, Унів).
4. Львів модерний.
5. Сакральними шедеврами Львова.
6. Львів музейний.
7. Дрогобицьким краєм.
8. Скарбами Західної Бойківщини (Стрий, Розгірче, Верхнє Синьовидне, Сколе, Урич).
9. Середньвічними твердинями Закарпаття (Чинадієво, Мукачево, Середнє, Ужгород, Невицьке).
10. По Міжгірщині та Тячівщині.
11. Архітектурними шедеврами Чернівців.
12. По Буковинській Гуцульщині
13. Бойківськими стежками Івана Франка.
14. Заповідні перлини Карпатського національного природного парку.
15. На батьківщину С. Бандери.
16. На батьківщину І. Вагилевича.
17. Снятин історичний та літературно-мистецький.
18. Сакральними та історичними пам'ятками Городенки.
19. Природними стежками Галицького національного природного парку.
20. Природними стежками Гуцульського національного природного парку.
21. Літературно-мистецькими пам'ятками Гуцульщини.
22. Унікальна Богородчанщина.
23. Пам'ятками історії та культури Тисмениччини.
24. Пам'ятками історії та археології Глумаччини.
25. До серця Гуцульщини с. Космач.
26. Сакральними шедеврами Галицького краю.
27. Сакральними шедеврами Рогатинщини.
28. Унікальна Коломийщина.
29. Країна мрій Буковель.
30. Незвідане Прикарпаття.
31. Стежками Довбуша.
32. Фортифікаційними пам'ятками Городенківщини.

Додаток В
Затверджую

Директор Інституту
туризму

_____ В.С. Великочий
« _____ » _____ 2014 р.

Технологічна карта екскурсії

Тема екскурсії _____

Тривалість (год.) _____

Протяжність (км) _____

Автор-розробник _____

автор, колектив авторів

Зміст екскурсії _____

_____

Маршрут екскурсії _____

_____

Додаток Г

Калькуляція туру

Методичні рекомендації

Структура турів варіюється залежно від країни/ дестинації, складу туристів, їх купівельної спроможності, характеру, асортименту і якості послуг.

Калькуляція складається планова (попередня) та фактична (звітна). Калькуляцію рекомендується оформляти у вигляді представленого нижче документа.

Таблиця 1.

Калькуляція на групу з __ чоловік

за маршрутом _____

Найменування калькуляційної	Показники	
	%	у вартісному виразі, грн. (\$)
1	2	3
1. Страхівка		
2. Візи		
3. Транспорт		
4. Проживання		
5. Харчування		
6. Екскурсійне обслуговування		
Разом прямих витрат		
7. Непрямі витрати туроператора		
8. Витрати на збут та реалізацію		
9. Повна собівартість		
10. Податки		
11. Прибуток		
12. Вартість обслуговування групи		
13. Вартість (ціна) однієї туристичної путівки		

Додаток Е.

Приклад позиціонування

Сегмент «Активний відпочинок»

Світ занадто гарний, щоб сидіти на одному місці. Тож Let's Go

Активний відпочинок у Карпатах

рафтинг (для тих хто бажає розім'яти м'язи веслом) – це можливість зануритись у дику природу (Дністровського каньйону), покатись у річці, розім'яти м'язи веслом, побачити оригінальні водоспади, печери та пам'ятки архітектури, набратись життєдайної енергії природи для майбутніх трудових звершень.

zip лайн (для тих хто хоче відчувати себе птахом) Це незабутня гірська забава не залишає байдужим нікого !Викид адреналіну і незабутні враження гарантовані!!! Перевірено

І звичайно

Карпатське сафарі*

Трекінг Бекпекер (пішохідний туризм) – один з найпоширеніших видів спортивного туризму, основною метою якого є подолання групою туристів **маршруту** по місцевості з місця відправлення до місця прибуття за вказаний проміжок часу.

  на велику

Спокійні прогулянки тінистими лісовими стежками, і азартний швидкісний спуск з пагорбів, і невеликі одноденні мандрівки околицями. То що Вам до душі ?!

А може чотириколісний залізний кінь ?!

І в дощ, і в сніг «кам'яний звір» нестиме Вас кілометрами казки, підкоряючи все нові і нові простори. І не важливо, що це буде: гірські стежки чи бездоріжжя – на квадроциклі Ви подолаєте усе...

Відправившись на цій всюдихідній техніці по горах і лісах, вузьким стежкам, Ви можете задовольнити свою допитливість, відкрити в собі відвагу і спрагу швидкості по бездоріжжю

Викид адреналіну і незабутнє проведення часу гарантоване!!!

Як альтернативний варіант у зимову пору – сніжне *сафарі на снігоходах*

Це відмінний спосіб насолодитися сніжно-білою красою Карпат і надихатися чистим гірським повітрям!

Ну а якщо Ви хочете влаштувати для себе і друзів справжнє **карпатське ралі**, відчувати себе авантюрним мандрівником-екстремалом, що мчить назустріч пригодам по непростих карпатських дорогах, то Вам обов'язково слід обрати **джипінг**.

Джип-сафарі в Карпатах – це можливість відчувати себе учасником екстремальної гонки, унікальна подорож, під час якої ви долаєте гірські вершини, круті підйоми і спуски, водні перешкоди. Гарантія пригод і навіть азарт є невід'ємними атрибутами позашляхових подорожей.

P.S.Це реально круто!

Ну і самий вищий пілотаж – це сафарі *на повітряній кулі*. Дозволить

Поглянути на невимовну красу з висоти пташиного польоту, відчути велич цих просторів, стати ближчим до неба, зустріти схід сонця з бокалом шампанського...

Сафарі може набути й екзотичних форм, наприклад, історико-етнологічних. Ви зможете познайомитися із карпатськими мольфарами податись до місць сили (давні язичницькі святилища – Писаний камінь та Терношорська Лада).

Отож поїхали чи полетіли ;) Вибір за Вами

*Слово «сафарі» мовою суахілі означає «ми йдемо». У сучасному туризмі сафарі – це приємна прогулянка, спосіб проведення часу, споглядання, знайомство з незайманою природою.

Додаток

Анкета соціологічного опитування

1.Звідки ви отримуєте інформацію щодо екскурсійного обслуговування:

- а) телебачення, радіо;
- б) друковані засоби масової інформації;
- в) мережа «Інтернет»;
- г) почуті враження від знайомих про нові екскурсії.

2.Ваш соціально-віковий статус:

- а) вік;
- б) стать;
- в) професія.

4.Чи маєте досвід у здійсненні екскурсій:

- а) по місту;
- б) транспортних екскурсій;

Зразки бібліографічних описів

Бібліографічний опис документів здійснюється за ГОСТами:

ДСТУ ГОСТ 7.1.2006 Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання (ГОСТ 7.1-2003IDT). - Вперше (зі скасуванням ГОСТ 7.1-84, ГОСТ 7.16-79, ГОСТ 7.18-79, ГОСТ 7.34-81.

Слова і словосполучення скорочуються відповідно до:

ДСТУ 3582-97 Скорочення слів в українській мові у бібліографічному описі. Загальні вимоги і правила.- К.: Держстандарт України, 1998.-27с.

ГОСТ 7.12.93 Библиографическая запись. Сокращения слов на русском языке. Общие требования и правила.-К.:Госстандарт Украины,1995.-17с.

Приклади оформлення бібліографічного опису у списку джерел до наукової роботи:

Книги одного, двох або трьох авторів

Лубківський, Роман Мар'янович Громове дерево [Текст] : вибр.твори /Р.М.Лубківський; вступ.ст. Д. Павличка. - К.: Український письменник, 2006. - 525 с.: 1 портр. - (Бібліотека Шевченківського комітету).

Мюссе, Л. Варварские нашествия на Западную Европу [Текст] : вторая волна / Люсьен Мюссе ; перевод с фр. А. Тополева ; [примеч. А. Ю. Карчинского]. - СПб. : Евразия, 2001. - 344, [7] с. : ил. ; 21 см. - (Barbaricum). - Загл. пер. и корешка: Вар-варские нашествия на Европу. - Библиогр.: с. 304-327. - Указ. имен., геогр. назв.: с. 328–337. - Перевод изд.: Les invasions : le second assaut contre l'Europe Chretienne / Lucien Musset. Paris, 1965.

Бородіна А.І. Бібліографічний словник діячів в галузі математики [Текст] / А.І.Бородіна, А.С.Бугай; ред. І.І. Гіхман. - К. : Рад. шк., 1979. - 606 с.

Костюк П. Г. Іони кальцію у функції мозку – від фізіології до патології / П.Г. Костюк, О.П. Костюк, О.О.Лук'янець; НАН України, Ін-т фізіології ім. О.О. Богомольця.– К. : Наук. думка, 2005. -197 с.

Erdmann K. Regierungsorganisation und Verwaltungsaufbau [Text] / K. Erdmann, W. Schafer, E. Mundhenke. - Heidelberg : D.v. Decker's Verl., 1996. - 114 p.

Книги чотирьох авторів

Основы создания гибких автоматизированных произведений [Текст] / Л.А. Пономаренко, Л.В. Адамович, В.Т. Музычук, А.Е. Гридасов; ред. Б.Б. Тимофеева. – К. : Техника, 1986. - 144 с.

Книги п'яти чи більше авторів

Сучасні міжнародні відносини та зовнішня політика України [Текст] / В.В. Александров, В.Ф. Возний, Б.П. Камовников та ін. – К. : Арбис, 1992. – 158 с.

Книги під назвою

Адміністративна реформа в Україні. Проблеми підвищення ролі Міністерства України і Національного банку України як інститутів регулювання економіки [Текст] : наук.-практ. конф., м. Київ, 17-18 черв. 1998 р. / Держ. комісія з проведення в Україні адм. реформи; редкол.: Г. О.П'ятаченко (голова), В.І. Кравченко(заст. голови) та ін. – К., 1998. – 320 с.

Інститут літератури ім. Т.Г. Шевченка Національної академії наук України: Ювілейне видання з нагоди сімдесятип'ятиріччя Інституту літератури / Відп. ред. та упоряд. О.В. Мишанич, НАН України. Ін-т літератури ім. Т.Г. Шевченка. – К.: Наук. думка, 2003.– 587 с.: іл.

Замки та фортеці [Текст] = Castles and Fortresses / упоряд., вступ. ст., комент. Л. В. Прибеги ; перед. сл. М. Жулинського ; пер. англ. мовою О. Подшибіткіної ; пер. фр. мовою О. Кобушкіної. - К., 2007. – 351 с. : ілюстр. - (Архітектурні перлини України). - Текст укр., англ., рез. та перелік ілюстр. рос. і фр. мовами.

Українці у світовій цивілізації [Текст] : довідник / Упоряд. Т.В. Копань. – К. : Пульсари, 2006.

«Воспитательный процесс в высшей школе России», межвузовская науч.-практическая конф. (2001 ; Новосибирск). Межвузовская научно-практическая конференция «Воспитательный процесс в высшей школе России», 26–27 апр. 2001 г. [Текст] : [посвящ. 50-летию НГАВТ : материалы] /редкол.: А. Б. Борисов [и др.]. – Новосибирск : НГАВТ, 2001. - 157 с. ; 21 см. - В надзаг.: Мэрия г. Новосибирска, Новосиб. обл. отд-ние Междунар. ассоц. по борьбе с наркоманией и наркобизнесом, Новосиб. гос. акад. вод. трансп.

New Trends in Public Administration and Public Law [Text] : EGPA Yearbook / Ed. by H.V. Hassel; editors: G. Jenei, M. Hogye. - Budapest : EGPA; CPAS, 1996. - III, 449 p.

State Management of Transitional Societies under Globalization [Text] : Proceedings of the International Round Table Sitting / B. Hubskiy, O. Onyschenko,

F. Rudych, V. Luhoviy, V. Kniaziev et al.; Foundation for Intellectual Cooperation, The Academy of State Management under the President of Ukraine. - К. : Ukrainian Propylaeum Publishers, 2001.-32 p.

Багатотомні видання в цілому

Енциклопедія історії України [Текст]: у 5-ти т. / Редкол.: В.А. Смолій (голова), Я.Д. Ісаєвич, С.В. Кульчицький та ін.; ред. рада: В.М. Литвин (голова) та ін.; НАН України, Ін-т іст. України. – К. : Наук. думка, 2003.

Гиппиус, З. Н. Сочинения [Текст]: в 2 т. / Зинаида Гиппиус; [вступ. ст., подгот. текста и коммент.

Т. Г. Юрченко ; Рос. акад. наук, Ин-т науч. информ. по об-ществ. наукам]. – М. : Лаком-книга: Габестро, 2001.– (Золотая проза серебряного века).

Т. 1 : Романы. - 367 с. - Библиогр. в примеч.: с. 360-366. - Содерж.: Без талисмана; Победители ; Сумерки духа. – В прил.: З. Н. Гиппиус / В. Брюсов.

Т. 2 : Романы. - 415 с. - Содерж.: Чертова кукла ; Жизнеописание в 33 гл.; Роман-царевич: история одного начинания ; Чужая любовь.

Окремі томи багатотомного видання

Олійник, Борис. Вибрані твори [Текст] : у 2 т. Т. 2 . Переклади. Публіцистика / Б. Олійник ; уклад. А. Я. Слободяник та ін. ; ілюстр. В. Є. Перевальського, М. І. Омельчук ; фотопортр. В. В. Ларіна. - К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2006. - 605 с. : фотоілюстр. - (Бібліотека Української Літературної Енциклопедії : вершини письменства). - Бібліогр.: с. 590-594.

Брик М. Т. Енциклопедія мембран [Текст] : У 2-х т. = Encyclopedia of Membranes :in two volumes. – К. : Вид. дім "Києво-Могилянська академія", 2005. - Т.1. -700 с.

Казьмин, В. Д. Справочник домашнего врача [Текст] : в 3 ч. / Владимир Казьмин. - М.: АСТ: Астрель, 2001.

Ч. 2 : Детские болезни. – 2002. – 503, [1] с. : ил.

або

Казьмин, В. Д. Справочник домашнего врача [Текст]. В 3 ч. Ч. 2. Детские болезни / Владимир Казьмин. – М. : АСТ : Астрель, 2002. - 503, [1] с. : ил.

Щорічники

Населення України, 1998 рік [Текст] : демографічний щорічник / Держ. ком. статистики України, Упр. статистики населення / Л.М. Стельмах (відп. за вип.). – К. : Б.В., 1999. – 466 с.

Серійні видання

Микола Ільницький [Текст] : біобібліограф. покаж. / Уклад. Л. Ільницька. - Л. : Львів. Нац. ун- т ім. І. Франка, 2004. -253 с. - (Сер.: Укр. біобібліографія. Нова серія ; Чис. 16).

Довідник з питань економіки та фінансування природокористування і природоохоронної діяльності [Текст] /уклад. В. Шевчук... [та ін.]- К.: Геопринт, 2000.- 411 с., табл.- (Сер.: Екологія. Економіка. Сталий розвиток).

Томи (випуски) періодичних видань, що продовжуються

Нарис з історії природознавства і техніки [Текст] : респ. міжвід. зб. наук. пр. - К., 1985. - Вип. 31. - 195 с.

Вопросы инженерной сейсмологии [Текст] : сб. науч. тр. / Рос. акад. наук, Ин-т физики Земли. –

Вып. 1 (1958)– . – М. : Наука, 2001.

Вып. 34. - 2001. - 137 с.; вып. 35 : Прогнозирование землетрясений. - 2001. - 182 с.; вып. 36. - 2002. - 165 с.

Ноти

Віночок Соломії Крушельницької [Ноти] : поезії і муз. твори / Біл. меморіал. музей С. Крушельницької ; збір. і упоряд. П. Медведик. - Партитура. - Тернопіль, 1992 (Друк. вид.-поліграф. комб. "Збруч"). - 128 с. : фотоіл. - Бібліогр.: с. 109-127.

Дисертації

Баштанник В. В. Державне управління в системі владно-партійної взаємодії [Текст] : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.01 : захищена 15.01.02 : затв. 27.09.02 / Баштанник Володимир Володимирович. - К., 2002. - 220 с.

Вишняков, И. В. Модели и методы оценки коммерческих банков в условиях неопределенности [Текст] : дис. ... канд. экон. наук : 08.00.13 : защищена 12.02.02 : утв. 24.06.02 / Вишняков Илья Владимирович. - М., 2002. - 234 с.-

Библиогр.: с. 220-230.

Автореферати дисертацій

Кірсенко М. В. Чеські землі в міжнародних відносинах Центральної Європи 1918-1920 років (Політико-дипломатична історія з доби становлення Чехословацької республіки) [Текст] : автореф. дис... д-ра іст. наук : 07.00.02 / НАН України. - К., 1998.-36с.

Стандарти

ГОСТ 7. 53-2001. Издания. Международная стандартная нумерация книг [Текст]. - Взамен ГОСТ 7.53-86 ; введ. 2002-07-01. - Минск : Межгос. совет по стандартизации, метрологии и сертификации ; М. : Изд-во стандартов, сор. 2002. - 3 с. - (Система стандартов по информации, библиотечному и издательскому делу).

або за назвою

Видання. Поліграфічне виконання : терміни та визначення [Текст] : затверджено і введено в дію наказом Держстандарту України № 58 від 23 лютого 1995 р. /УНДІПП ім. Т. Шевченка ; розробники : В.Й. Запоточний, Л.М. Тяллева, Н.Й. Куновська, Л.М. Лопушинська. – К. : Держстандарт України, 1995. – 23 с., 3 с. (Державний стандарт України.3018-95)

Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання [Текст] : ДСТУ ГОСТ 7.1:2006. - Вид. офіц. - Вперше (зі скасуванням ГОСТ 7.1-84, ГОСТ 7.16-79, ГОСТ 7.18-79, ГОСТ 7.34-81, ГОСТ 7.40-82) ; введ. 2007-07-01. - К. : Держспоживстандарт України, 2007. - III, 47 с. - (Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи).

Картографічні видання

Українські Карпати [Карти]: Долина: карта для туристів / Головне управління геодезії, картографії та кадастру при Кабінеті Міністрів України. - К., 1998. - 1 к. : ілюстр.

Електронні ресурси

Художественная энциклопедия зарубежного классического искусства [Электронный ресурс]. - Электрон. текстовые, граф., зв. дан. и прикладная прогр. (546 Мб). - М. : Большая Рос. энцикл. [и др.], 1996. - 1 электрон. опт. диск (CD-ROM) : зв., цв. ; 12 см + рук. пользователя (1 л.) + открытка (1 л.). - (Интерактивный мир). - Систем. требования: ПК 486 или выше ; 8 Мб ОЗУ ; Windows 3.1 или Windows 95 ; SVGA 32768 и более цв. ; 640x480 ; 4x CD-ROM дисковод ; 16-бит. зв. карта ; мышь. - Загл. с экрана. - Диск и сопровод.

матеріал помещены в контейнер 20x14 см.

Аналітичний опис:

Статті з книги

Сивашко Ю. Формування державної служби в Україні [Текст] / Ю. Сивашко // Мороз О. Модерна нація: українець у часі і просторі = Moroz O. Modern nation ukrainian in the time and space / упоряд. О.Банах ; Львів. Нац. ун-т ім. І. Франка, Ф-т журналістики. - Л. : Універсум, 2001. - С. 270 - 271.

Статті з енциклопедії чи словника

Абат (Абатиса) [Текст] // Енциклопедія історії України: у 5-ти т. - Т. 1. / редкол.: В.А. Смолій (голова), Я.Д. Ісаєвич, С.В. Кульчицький та ін.; ред. рада: В.М. Литвин (голова) та ін.; НАН України, Ін-т іст. України. – К.: Наук. думка, 2003. - С. 9 - 10.: ілюстр.

Статті з журналів та періодичних збірників

Кірсенко М. Друга Світова чи Велика Вітчизняна. Погляд з України [Текст] / М.Кірсенко // Доба. Науково-методичний часопис з історичної та громадянської освіти. -2005. - № 2.-С. 26-27.

Аверінцев С. Подолання тоталітаризму як проблема: спроба орієнтації / С.Аверінцев, пер. М. Коцюбинської // Дух і Літера. - 2001.- № 7-8.-С. 6-15.

Іван Дзюба - талант і доля [Текст] : біобібліогр. нарис / Нац. парлам. б-ка України ; бібліогр.-уклад. Т. М. Заморіна. - К. : Київ. правда, 2005. - 118 с.

Рец.: Бабич Є. "Іван Дзюба - талант і доля" / Є. Бабич // Вісник Книжкової палати. - 2006. - № 12. - С. 23-24.

Віддалені ресурси:

УкрМАРК: Національний формат представлення бібліографічних даних [Електронний ресурс](Проект) / НБУ ім. Вернадського, НПБ України, Наук. б-ка ім. М. Максимовича Київ. нац. ун-ту ім. Т.Г. Шевченка. – Електрон. дан. (13 файлів). - 2002-2003. - Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/library/ukrmarc.html. – Назва з домашньої сторінки Інтернету.

Swanson E. Editing ISBD (SR): approach, scope, definitions [Electronic resource] // 68th IFLA Council and General Conference, August 18-24, 2002: Proceedings. -

Mode of access: WWW.URL: www.ifla.org/IV/ifla68/papers/148-162e.pdf. - Last access: 2002. - Title from the screen.

Прокопенко Л. С. Бібліографічна секція Міжнародної федерації бібліотечних асоціацій та закладів як осередок дослідження національної бібліографії (1965–2002 рр.) [Електронний ресурс]: Автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.08 /Київ Нац. ун-т культури і мистецтв. - Електрон. дан. (1 файл). - К., 2004. - 18 с. - Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/ard/2004/04plsdnb.zip. - Назва з екрана.

Локальні ресурси

Технологии информационного общества и культура [Электронный ресурс]: Международные конференции и проекты / Центр ПИК. - Электрон. дан. - М., 2004. - 1 CD-ROM. - Загл. с этикетки диска.

Библиотеки и информационные ресурсы в современном мире науки, культуры, образования и бизнеса [Электронный ресурс]: Материалы междунар. конф. «Крым-2004», г. Судак, 5-13 июня 2004 г. /11-я междунар. конф. «Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества», ГПНТБ России, Ассоциация ЭБНИТ. - Электрон. дан. - М.: ГПНТБ России, 2004. - 1 электрон. опт. диск (CD - ROM). - Загл. с этикетки диска.